

DAVRANIŞ MEKANİZMASI VE ŞAHSİYET PROBLEMİ

BEHAVIOUR MECHANISM AND THE PROBLEM OF PERSONALITY

Y. ÖZAKPINAR

Tecrübi Psikoloji Enstitüsü, İstanbul Üniversitesi.

Summary :

It is a curious historical fact that personality research as a whole developed into an isolated field of study cut off from the main body of experimental psychology. Behavioural «manifestations of personality», if they are not fictions and if they mean something truly psychological, should necessarily be the products of a mechanism working according to determinate laws. Personality psychologists did not aim at discovering these laws but at grasping countless individual differences in their concrete appearances. Firstly, they classified the differences into «personality traits», secondly, they established «personality types» by grouping these traits in various patterns on the basis of correlations, thirdly, they attempted to «diagnose» the personality of a given individual according to the degree of similarity to one of these types.

These activities include description, classification, comparison, correlational computation and generalization but there appears to be no explanation. Consequently, the theoretical foundations of personality tests are dubious. Mümtaz Turhan (personal communication) maintained that personality tests lack objective criteria and accordingly it is impossible to know what is signified, in terms of reality, by «personality» as assessed through personality tests. Turhan's argument can be summarized in three points :

1) Very little effort has been expended to determine what sort of psychological processes are involved in the performances and answers made within the test situation. It is not known what is measured even if something is measured.

2) Though the «measurements» involve mathematical figures, they do not have psychological value since there is no behavioural dimension amenable to objective measurement. If a person is asked «Do you get upset at minor discordances?» and is required to give either a «yes» or a «no» answer, do we obtain any information by that answer, though it influences the «pattern of scores» or the «personality profile»? How big a discordance is a minor one? Which level of emotionality is to be considered as the threshold of getting upset? It seems clear that whether the answer is «yes» or «no», there is no objective criterion to make it meaningful.

3) If «personality» has a meaning which can be studied objectively, its roots must be in biology. Consequently, it should necessarily be manifested in behaviour dependent on the psychological processes investigated by the methods of experimental psychology. In this kind of behaviour, which has objectively measurable aspects, there are genuinely individual variations besides variations appearing to be due to experimental error. The structure of personality can only be understood if these genuinely individual differences are intensively studied and correctly interpreted. Psychophysical judgements, various aspects of reaction time and certain perceptual phenomena may be a suitable starting point for this line of research.

Regarding Turhan's views on personality studies we have tried to provide a theoretical justification stating why the explanation of «personality» cannot be achieved independent from the explanation of behaviour in general. Claude Bernard's dictum as regards to the pathological state in relation to the normal physiological state, «the effects of the laws varies according to the conditions giving rise to them, but the laws themselves do not change», should also be valid when applied to differences of personality in relation to the working of the basic behavioural mechanism. These differences, together with their conditions that give rise to them, are the concrete manifestations of the «abstract» laws governing the psychological processes. The aim of the psychological research should be to discover these laws and at the same time to find out the origins and the ways of maintenance and change of the conditions leading to the stable individual

behavioural differences constituting what is called «personality». These conditions might be built genetically into the structure of the behavioural mechanism, but they might also be fed into the mechanism as a program composed of the accumulated experiences from birth onwards.

Bugüne kadar şahsiyet araştırmaları umumî tecrübî psikoloji araştırmalarının dışında izole bir psikolojik tetkik sahası teşkil etmek istidadı göstermiştir. Her ferdin davranış hususiyetleri göstermesi ve bunların her fertte değişik tertip Őekilleri alması birēok psikologlara, bu hususiyetlerle tezahür ettiği kabul edilen «şahsiyet» in umumî kanunlarla neticelenen bir izahının yapılabileceği fikrinin imkânsız olduğunu dūřündürmüřtür. «şahsiyetin tezahürleri» nin de, tecrübî psikolojinin araştırma sahasına giren diğer psikolojik vetireler gibi, muayyen kanunlara tâbi olarak işleyen bir mekanizmanın mahsulü olmaktan kurtulamayacağını kaale almayan şahsiyet psikologları dikkatlerini bu kanunları keşfetmek yerine fertlerin sayısız farklılıklarını müşahhas hallerinde kavramaya tevcih etmiřlerdir¹. Bu farklılıkları «şahsiyet vasıfları» denilen nevilere ayırmışlar, bunları da korelasyon esasına göre muhtelif tertiplerde gruplandırarak «şahsiyet tipleri» ni tesis etmişler, sonra da herhangi bir ferdin şahsiyetini bu umumî tiplerden birine benzerlik yahut yaklaşma derecesine göre teşhis etmek cihetine gitmişlerdir. Bu faaliyetlerde tasvir, mukayese, korelasyon, umumîleştirme ve tasnif vardır, fakat hakikî mânada bir izah teşebbüsü yoktur.

İlmî izahta bir hâdisе kendi sınıfındaki hâdiselerin bir nümunesi olduğu gösterilerek değil, bir bünyenin, sistemin veya mekanizmanın hassalarından dedüksiyonla çıkarılmak suretiyle izah edilir. Umumîleştirmeye dayanan izahta olduğu gibi belli bir hâdiseyi izah etmek için daha çok sayıda, fakat aynı cinsten ve dolayısıyla aynı derecede meēhuliyet arzetmesi icabeden hâdiselerden mürekkep bir umumî sınıfa müracaat edilmez. Husule geliş tarzı, sebebi bilinmeyen hâdiselerin husulünden mes'ul bir mekanizma hak-

1 şahsiyet psikologlarını böyle bir zihniyete sevkeden tesirlerin tarihî bir perspektif içindeki tetkiki için : bak. R.R. Holt : Individuality and Generalization in the Psychology of Personality (Lazarus and Opton Jr, ed. : Personality, Penguin Books, 1967.

kında bir hipotez kurulur. Hipotez müşahede edilen hâdiseleri ihtiva etmez. Fakat müşahede edilen ve izaha muhtaç olan bu hâdiselerle onlara ilâveten o ana kadar müşahede edilmemiş başka hâdiseler hipotezden dedüksiyonla çıkarılabilir².

Şahsiyet tetkiklerinde bazan «hipotez» ler ileri sürülür, fakat esasında bunlar davranış prediksyonlarıdır ve mekanizma hakkındaki bir hipotezden dedüksiyonla çıkarılmış olmadıkları için ilmî prediksyonlardan ayrı mahiyettedirler. Bu nevi «hipotez» ler müşahede edilmemiş davranıştan başka bir şey değildir ve müşahede edilen davranışlarla aynı mantıkî mevkidedir. Bu demektir ki, böyle bir «hipotez» herhangi bir şeyi izah edemez, tıpkı diğer davranışlar gibi izaha ihtiyaç gösterir. Bu nevi «hipotez» ler «hipotez» de söylenen şeyler müşahede edildikten sonra kurulmuş oldukları intibamı verir. Bunlara olsa olsa sezgiye dayanan tahminler denilebilir, halbuki ilmî prediksyonlar mantıkî dedüksiyonlardır. Sezgiye dayanan tahmin dediğimiz prediksyonlar teyid edildiği zaman ortaya izaha muhtaç başka vakıalar çıkar. Buna mukabil ilmî prediksyonlar teyid edildiği zaman, müşahede edilmiş bir takım vakıaları izah için tasavvur olunmuş bir mekanizmayı tasvir eden hipotezin doğruluk ihtimali kuvvetlenir.

Şahsiyet araştırmalarında izah gayretleri yok denecek kadar az olduğu gibi şahsiyet vasıflarını teşhis ettiği kabul edilen şahsiyet testlerinin teorik mesnetleri de şüphelidir. Mümtaz Turhan (şahsî muhabere) şahsiyet testlerinin objektif kriterden mahrum olduğunu, binaenaleyh bu testlerle yapılan şahsiyet tâyinlerinin realitede neye tekabül ettiğinin bilinemeyeceğini ileri sürmüştür. Turhan'ın görüşü şu üç esas noktada toplanabilir:

(1) Testlerdeki faaliyet ve cevapların ne gibi psikolojik vetirelerle alâkalı olduğu üzerinde kafa yorulmamıştır. Bu itibarla, testlerle bir şey ölçülmüş olsa bile bu ölçülen şeyin ne olduğu bilinmemektedir.

(2) Ölçmeler bir takım rakkamlarla ifade edilmekle beraber, ortada objektif olarak ölçülmeye müsait bir davranış buudu olmadığı için elde edilen rakkamların psikolojik kıymeti yoktur. Bir şahsa, «Ufak tefek aksilikler karşısında sinirlenir misiniz?» diye sorulduğu ve «evet» yahut «hayır» tarzında bir cevap istendiği zaman bu cevap neticedeki puana tesir etmekle beraber acaba bize ne gibi bir malûmat verir? Ne kadar büyüklükte bir ak-

2 Bünyevî ve umumileştirici izah tarzlarının daha tafarruath tasvir ve mukayesesi için : bk. J.A. Deutch: The Structural Basis of Behavior, The University of Chicago Press, 1960.

silik ufak tefektir? Hangi heyecan seviyesi sinirlenme eşiği olarak kabul edilecektir? Görülüyor ki bu test sualine ister «evet» ister «hayır» diye cevap verilsin, bu cevabı mânalı kılacak objektif bir kriter yoktur.

(3) «Şahsiyet» in objektif olarak tetkik edilebilir bir mânası varsa bunun köklerinin biyolojide olması icabeder. Bu itibarla şahsiyet, tecrübî psikolojinin tetkik ettiği zihnî vetirelerin neticesi olan davranışlarda da zarurî olarak kendini göstermelidir. Objektif ölçmelerin yapılabileceği bu davranışlardaki ferdî tahavvüllerde, tecrübî hataya ait tahavvüllerin yanısıra hakikî ferdî tahavvüller de vardır ve şahsiyet yapısı ilmî surette ancak objektif kriterlere göre tâyin edilen bu hakikî ferdî tahavvüllerin tetkiki ile anlaşılabilir. Psikofizik ameliyeler, reaksiyon zamanı ve çeşitli idrak vetireleri bu gibi tetkikler için verimli bir hareket noktası olabilir.

Şahsiyet probleminin tecrübî psikolojinin ilmî zihniyet ve an'anelerine yabancı kalan «personolog» ların elinde kalmasında tecrübî psikologların bu problem karşısında takındıkları tavrın da rolü olmuştur. «Şahsiyet» tecrübî psikoloğa, tradisyonel ilmî metodlarla tetkik edilebileceği şüpheli olacak kadar kaypak ve karışık bir hâdise gibi görünmüştür. Personoloğa ise tecrübî psikolojinin mevzu, metod ve ameliyeleri şahsiyet probleminin tetkiki ile münasebete getirilebilmek için çok «kuru» görünmüştür.

Biz Turhan'ın yukarıda bahsedilen esas fikirlerinden hareket ederek «şahsiyet» in izahının davranışın umumî izahından niçin müstakil olamayacağı hususunda teorik bazı mesnetler tesbit etmeye çalıştık. Zaten tabiat ilimlerindeki kanun anlayışı psikolojide de kabul edildiği takdirde bu mesnetler kendiliğinden ortaya çıkar. Kanuniyet münasebetinde hâdiselerin farklı şartlardaki müşahhas tezahürlerinin hepsini tayin eden fakat o farklı şartlardan müstakil ideal bir durumu temsil eden bir mücerretlik ve umumîlik vardır. Claude Bernard'ın «normal» fizyoloji haline nisbetle hastalık hali için söylediği «Kanunların tesirleri onları meydana çıkaran şartlara göre değişir, fakat kanunlar değişmezler» düsturunu «şahsiyet» farklarını mütalâa ederken de kullanabiliriz. Bu farklar bağlı oldukları şartlar ile birlikte psikolojik vetirelere ait kanunların müşahhas tezahürleridir, ve mutlak surette o kanunlara tâbi olarak husule gelir. Bu itibarla fertlerdeki davranış hususiyetlerini teşkil eden istikrarlı tahavvülleri istikrarlı olarak farklı şartlara bağlı olmanın neticeleri olarak tefsir edebiliriz. Farklı şartlara bağlı çeşitli davranış farklarının ve bunların muhtelif derecelerinin muayyen bir

ferte aldığı tertip şeklini o ferdin davranış hususiyetlerine bakarak «şahsiyet» dediğimiz şey olarak tasavvur edebiliriz. Psikolojik araştırmaların hedefi davranış mekanizmasıyla münasebeti bakımından bu farklı şartların menşeyini, husule gelme, idame ettirilme ve değişme tarzını keşfetmek olmalıdır. Bu şartlar genetik olarak mekanizmanın yapısına girmiş olabileceği gibi, doğumdan itibaren biriken eksperiyansların farklı davranışlar hasıl etmek üzere mekanizmaya bir program halinde girmesi neticesi de olabilir.